

UDK 343.352:241
Stručni članak
Primitljeno 1/07.

Korupcija o nama – mi o korupciji

Valentin Požaić*

Sažetak

Ovaj članak želi biti nagovor na krepost, pa i sučelice korupciji koja kao plod egoizma i pohlepe, ima razorno djelovanje u odnosima među pojedincima i na razini institucija. Korupcija narušava temelje ljudskoga dostojanstva i ravnopravnost. Jedini put u suzbijanju korupcije je odgoj za vrednote. Drugim riječima, samo integralne moralne ličnosti, izrasle u svijetu vrednota i na temelju vrednota, mogu biti voditelji na putu izlaska iz korupcije i uspostave društva u kojemu se poštuje dostojanstvo ljudske osobe. Vodeću ulogu u suzbijanju korupcije moraju preuzeti političari kršćanskog svjetonazora budući da oni, više nego drugi, imaju motiva, svjetla i snage za svoje poslanje koje shvaćaju kao služenje, naročito djelo ljubavi prema bližnjemu.

Ključne riječi: korupcija, krepost, ljudsko dostojanstvo, vrednote, odgoj.

Uvod

Neka životna pitanja i odgovori koji oslikavaju čovjekov svijet ideala i vrednota izneseni su u grčkim mitovima. Tako je Heraklo, lik iznimne snage, pothvata i uspjeha, u osamnaestoj godini života stigao na raskršće životnog opredjeljenja: hoće li upotrijebiti svoju snagu na dobro ili na zlo. Dok je tako jednom razmišljao o svojoj budućnosti, približe mu se dvije žene. Svaka mu je nudila svoj put.

Prva se zvala Sreća, ili, kako su je njezini neprijatelji nazivali, Zloća. Nudila je Heraklu put na kojem neće biti neugodnosti, neprilika ili napora. Što mu se bude prohtjelo, uživat će bez muke i rada. Neće se morati odricati ničega što bi mu moglo donijeti probitak.

Druga se zvala Krepost. Nudila mu je vještinu u svemu dobrom i plemenitom. Ponudila mu je rad i muku. Rekla je da mora štovati bogove, ako želi da mu budu milostivi; želi li da ga prijatelji ljube, mora im biti od koristi; teži li za tim da ga država poštuje, mora joj činiti usluge; želi li da mu se cijela Helada divi, mora postati njezin dobrotvor; želi li u ratu pobjeđivati, mora svladati ratnu vještinu; kani li žeti, mora sijati; želi li vladati svojim tijelom, mora ga radom i znojem čelichiti.

* Mons. prof. dr. sc. Valentin Požaić, pomoćni biskup zagrebački, Zagreb.

Onaj prvi put, upozorila je Krepost Herakla, vodi k tome da si isključen iz društva bogova, a ljudi te preziru. Put kreposti vodi u društvo bogova; ljudi poštuju one koji idu tim putem, domovina se njima diči.

Heraklo odluči krenuti putem Kreposti.¹

Antropologija

U etičko–moralnim raspravama temeljno je pitanje o čovjeku. »Poznavanje čovjeka osnovna je pretpostavka svakoga moralnog govora.«² Valja poći od aksioma: »Teorija o čovjeku određuje čovjekovu praksu.«³ Očito je: čovjekov odnos prema sebi samome i prema drugima ovisi o tome što on misli o sebi i o drugim ljudima. Osnovno je pitanje: Tko je čovjek, gdje je temelj njegova dostojanstva i koja je vrijednost njegova života i cilj svekolikog djelovanja?

Čovjek je individualno i društveno biće, član i tvorni subjekt društva. Korupcija kao pojava nemoralnog razmišljanja i djelovanja mnogo govori o pojedincima i o društvu u cjelini. Ona, plod egoizma i pohlepe, ima razorno djelovanje na razini pojedinaca i na razini institucija, udruga, napose ako su u pitanju tzv. zločinačke udruge. Ovisno o tome, treba potražiti trenutačno potreban lijek, posebno onaj za budućnost, putem odgoja za vrednote. Kako se društvo sastoji od pojedinaca, i pojedinci tvore društvo vrednota ili ne–vrednota ili anti–vrednota, što je plodno tlo za rasplod korupcije, tako oni mogu i trebaju pridonijeti promjeni na razini odgoja za ozračje vrednota i života po vrednotama. Svijet diktature relativizma, putem skupina i udruga za promicanje rizičnih stilova života, kao *value free science* — znanost bez vrednota i *value free society* — društvo bez vrednota, odnosno anarho–liberalno društvo, ne pruža nadu ni jamstvo za izlaz iz stanja korupcije. Samo integralne moralne ličnosti, izrasle u svijetu vrednota i na temelju vrednota, mogu biti voditelji na putu izlaska iz korupcije.

Govor o korupciji

Već od nekog vremena popularno je, unosno, govoriti o korupciji. Čak je skovan i nacionalni program za suzbijanje korupcije — i na papiru i na CD–u.⁴ To se već razvilo u profesiju: lažna povika na lažnu korupciju. I od toga se može dobro živjeti. Kao da je suvremena pojava korupcije specifična pojava u Hrvatskoj, kao da je to umreženje individua i institucija niklo u nas, i to sada — ne prije i neće ga

1 Usp. I. Cindori, *Kamo ide život tvoj?*, FTI, Zagreb 1994, 3.

2 B. Häring, *Etica medica*, Paoline, Roma 1973, 121.

3 J. G. Ziegler, Extrakorporale Zeugung in moraltheologischer Sicht, *Trierer theologische Zeitschrift* 94 (1985) 37; primijenjeno na društveno područje: »način kako se čovjek zalaže da ostvari vlastitu budućnost ovisi o poimanju što ga ima o sebi i o svojoj sudbini« (Ivan Pavao II, *Centesimus annus* — *Sto godina*, KS, Zagreb 1991, br. 51).

4 Vlada RH, *Nacionalni program suzbijanja korupcije 2006 – 2008*, Zagreb, 14. prosinca 2006.

biti poslije. Kao da ne uvozimo mnogo toga nepotrebnoga, pa i korupciju.⁵ A prava korupcija čini se nedodirljivom, jer su nedodirljivi njezini akteri. Kao nešto začuđujuće i nevjerođostojno ustanovljeno je da se u novom »Staatslexicon« ne nalazi natuknica »korupcija«, »podmićivanje«, »pogodovanje« ili nešto tome slično.⁶ Jer dok je demo–kracije i lobby–kracije, bit će i korupcije! Kad korupcija ne bi bila povlaštena na vrhovima, lakše bi se suzbila na nižim razinama.

Ili je pak taj povik na korupciju područje za skupljanje bodova, za stvaranje ozračja straha, depresije, nemoći?⁷ U mutnom se riba lovi. Mora li, smije li, može li Hrvatska postati poligon gdje progonitelji ljudi mudruju o ljudskim pravima, gdje će lopovi vikati: »Drž'te lopova«!? Kad sam svojedobno bio pozvan da se pridružim Transparency International, rekao sam da imam određene dvojbe u vezi te udruge. Više nisam bio poželjan ni za članstvo ni za suradnju.⁸ Dvojbe su ostale.

Biblijski mudrac upozorava: »Lažljive usne kriju mržnju, a tko klevetu širi, bezuman je! Obilje riječi ne biva bez grijeha (...)⁹« (Iz 10, 18–19); govori čak i podrugljivo: »Svi za mitom hlepe, za darovima lete« (Iz 1, 23).

Pozivajući se na *Kompendij Katekizma Katoličke crkve*,⁹ vatikanski dokument »Borba protiv korupcije«¹⁰ ističe da korupcija ne poznaje ni zemljopisne granice, ni društvene slojeve, ni profesije, a svima nanosi velike štete na materijalnom, političkom i moralnom području. Korist donosi onima koji se zaustavljaju na materijalnom i na bezobzirnoj karijeri. Ipak, prisutnost korupcije u nekim posebno osjetljivim i društveno važnim djelatnostima, profesijama, posebno boli. Boli zato što narušava ono što je posebno važno i za savjest pojedinca i za svijest zajednice, a to su društveni i međuljudski odnosi. Korupcija narušava temelje ljudskog dostojanstva i ravnopravnosti.

Političko pitanje

Društveno zvanje, zvanje političara, jedno je od tegotnih, tj. teških, mučnih i napornih zvanja. Pretpostavlja solidnu spremu na tom području i čvrstinu osobna značaja u privatnom, a onda i u javnom životu. Političar mora znati prednosti i zamke različitih političkih sustava, kao i to da nijedan nije savršen: i u najlošijem sustavu dobar će čovjek moći činiti dobro, a i u najboljem loš će čovjek moći činiti zlo. Ipak, treba biti svjestan da uz grijehe pojedinaca i skupina postoje i oni tzv. grijesi struktura.¹¹ Ne čini vrijeme ljude — *sad su takva vremena*, nego ljudi čine

5 Usp. Attention: Corruption!, UNIAPAC News 3 (1994) 6; Korruption herrscht überall?, *Christ in der Gegenwart* 12 (2002) 91.

6 Korruption herrscht überall?, *Christ in der Gegenwart* 12 (2002) 91–92.

7 S. Balaban, Korupcija je društveni i moralni problem, *Fokus*, 27. listopada 2006, 8.

8 »Korupcija« — Okrugli stol. Hrvatska udruga poslodavaca — Zagreb, 30. III. 1999.

9 *Kompendij Katekizma Katoličke crkve*, HKB, Verbum–CUS, 2006.

10 Pontifical Council for Justice and Peace, The Fight Against Corruption, Roma 2006, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/_documents/rc_pc_justpeace_doc_20060921_lotta-corruzione_en.html.

11 Ivan Pavao II, *Sollicitudo rei socialis*, Roma 1987; *Socijalna skrb*, KS, Zagreb 1988, br. 36.

vremena. Premda, svoje značenje ima i ona druga poslovice: *Prilika čini lopova*. Opakom pritisku okoline mogu se oduprijeti samo oni jači u kreposti.

Budući da je politika danas neobično utjecajna na gotovo svim područjima života, posljedice njezine negativne moći na području korupcije dohvatljive su samo u mašti. Već su stari Rimljani znali istinu: »Senatores boni viri: senatus mala bestia — Senatori su dobri muževi: ali senat je zla zvijer«. ¹² U senatu–saboru postupa se nešto ili sasvim drukčije od onoga što nalaže savjest, ruke se dižu po višoj narudžbi, zapovijedi, honoraru. I premda u takvim okolnostima nemoćan, pojedinac (ili skupina) bit će svojim jasnim i nekompromisnim stavom trajan zov savjesti, *sol zemlje* (Mt 5, 13) i *svjetlo svijeta* (Mt 5, 14), kako svojim kolegama u politici, tako i narodu koji zastupa. Kako često i gordo, ili sarkastično, zvuči u politici ona sintagma: moralna vertikala!

Na otvorenju 47. Teološko–pastoralnog tjedna u Zagrebu, »Teološko–pastoralni pristup politici. Kršćanski identitet u suvremenom društvu« (23 — 25. I. 2007), zagrebački nadbiskup je primijetio: »Sve je politika, ali politika nije sve«. U rukama čovjeka sve se može izopačiti, tako i vlast: »Vlast, ukoliko ona dolazi od Boga i u istinitosti njezina pravog cilja, dobra je. Samo je zao čovjek čini demonom, ako sluša 'zmiju' i prisvaja sebi vlast bez obzira na Boga i bližnje. Kako se demonizira znanje shvaćeno kao gospodarenje, tako se demonizira i vlast ako se rastavlja od svetog znanja, od ljubavi i općeg dobra.« ¹³

Svaki političar znade da često njegove dobre nakane neće biti shvaćene i prihvaćene, a dobro pripremljeni projekti neće proći. To ne znači da kršćanin može ili mora izbjegavati područje političke djelatnosti. Naprotiv! Više nego drugi, kršćanin ima motiva, svjetla i snage za svoje poslanje, za svoje služenje bližnjemu. Političko djelovanje, iz časnih i uzvišenih motiva, sasvim je izniman način i naročito djelo ljubavi prema bližnjemu.

Naznake lijeka

Vatikanski dokument »Borba protiv korupcije« ističe važnost ljudske ekologije u kojoj se gaje one vrednote koje korupcija u temelju nijeće: dostojanstvo osobe, opće dobro, solidarnost, povlašteno opredjeljenje za siromašne, sveopća namjena dobra. ¹⁴

Neke konkretne korake protiv korupcije naznačio je zagrebački nadbiskup, kardinal Bozanić, na Dan državnosti, 25. lipnja 2002. Govorio je o korupciji koja je plod individualnog ponašanja, i onoj drugoj koja je rezultat strukturalnih uzroka, a ide čak dotle da su pojedinci prisiljeni sudjelovati:

»Ne gajimo utopističke pretenzije o postizanju savršenog društva. Tražimo samo trajnu i neumornu zauzetost u borbi, razotkrivanju, suzbijanju, razjaš-

12 Z. Doroghy, *Blago latinskog jezika*, SNL, Zagreb 1986, 320.

13 B. Häring, *Kristov zakon. Slobodni u Kristu*, KS, Zagreb 1986, 498.

14 Borba protiv korupcije, (prikaz), IKA, 11. 10. 2006 (41) 34.

njavanju korijena pojave korupcije (...) Ako je plod individualnog ponašanja, mora reagirati alarm mehanizma individualnog prava (...) ako je, naprotiv, određen(a) društvenim ustrojem, mora reagirati društveni alarm.«¹⁵

Treba rezati konac po konac te mreže. Zakon ima svoju ulogu i svoju vrijednost, pa i unatoč svim svojim nedostacima. Ipak, što je manje morala — to je više zakona, i to je zakon slabiji, neučinkovitiji. Negdje se u zakone o sklapanju ugovora uvode nove klauzule za sprječavanje mogućnosti korupcije. U korupciju se ušlo, priznaje se, uvelike zbog naglašenog individualizma i materijalizma, zbog erozije osnova klasičnih vrijednosnih sustava i nazora: poštenja, pravednosti, solidarnosti. »Obnovom kršćanskog shvaćanja vrednota može se stvoriti temelj za odgovorno svjesno ponašanje.«¹⁶

Svojedobno se mnogo govorilo o 'duhovnoj obnovi'.¹⁷ Nakon pada totalitarnog režima, institucionalizirane korupcije, bilo je govora o prementalizaciji: promicati osobni osjećaj odgovornosti za svakog pojedinca u općem zajedničkom dobru Domovine. Asocijacija i parafraza: Totalitarac može izaći iz totalitarizma, ali totalitarizam ne može izaći iz totalitarca, pa oni i nadalje nesmetano i umreženo predaju–prodaju maglu marksizma–lenjinizma.

Jedni su duhovnu obnovu hvalili i zahtijevali; drugi je kudili, odbijali, izrugivali. Govorilo se mnogo, pa se ušutjelo. Tko bi se još bavio bitnim stvarima? To nije senzacija. »Moral nije stvar /samo/ pojedinca. On ima vrijednost i značenje za čitavo društvo«. ¹⁸ Što učiniti? Nema opravdanja za stav nemoći, depresije u osobnom, društvenom, političkom, ekonomskom životu; nema opravdanja za lijenost u radu i u molitvi, s isprikom: ionako se ništa ne može učiniti. Potrebna je stvarna analiza, te istinit i odvažan stav spram korupcije. Treba dati šansu integralnim moralnim likovima.

Na upit jednom analitičaru kako to da je sve tako loše i čista propast, a Hrvatska ipak ide dalje, dobio sam odgovor: postoje dvije Hrvatske. Jedna površna, razvikana: u njoj su na djelu privilegirani skupljači–raspršivači smeća, umjesto da ga saberu i pospreme; tu su sijači virusa autodestrukcije; i to je korupcija. Pravo glasa, uvijek i posvuda, imaju privilegirani vikači, dok se drugi ne mogu ni pojaviti u javnosti; i to je korupcija. Smije li se i kako bi se mogla doznati lista nepoželjnih u hrvatskoj javnosti? Tko pravi liste poželjnih i nepoželjnih?

Druga je prava stvarnost Hrvatske: ona dubinska, samozatajna, zdrava, radina, nešto kao šuteća većina. Zapravo, oni nemaju privilegiranih nastupa. Oni se ne mogu služiti ni sredstvima ni načinima koji su u neskladu s temeljnim nazorom na

15 J. Bozanić, Homilija na Misi za Domovinu, *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije* 4 (2002) 177.

16 R. F. J. Pritzl — F. Schneider, Korruption, u: W. Korf (Hrsg.), *Handbuch der Wirtschaftsethik*, Band 4, Ausgewählte Handlungsfelder, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 1999, 327.

17 V. Pozaić, Etički pogledi u budućnost Republike Hrvatske, *Obnovljeni život* 5 (1991) 446–458.

18 J. Bozanić, Homilija na Misi za Dan državnosti Republike Hrvatske, *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije* 3 (2005) 125.

svijet: poštivanjem svakog čovjeka pojedinca, poštivanjem zajednice, zajedničkog dobra u svijesti — odgovornosti. Od tih Hrvatska živi i s njima napreduje.

Korupcija je složena i jednostavna. Jednostavna: to je povreda i pravednosti i čovjeka i društva. Složena: načini povreda su zavrzano isprepleteni, umreženi. Rješenje također jednostavno i složeno. Čitamo u Evangelju: »Kad izvršite sve što vam je naređeno, recite: 'Sluge smo beskorisne! Učinismo što smo bili dužni učiniti!'« (Lk 17, 10). Učinismo što smo bili dužni — ispunili smo odgovorno svoju zadaću, svoje obveze, svoje poslanje; zato smo primjereno nagrađeni i ne tražimo više od toga. Životna je mudrost uspješna života: Znam biti zadovoljan i druge učiniti zadovoljnim.

Moderni lik Herakla

Potrebni su nam integralni moralni likovi! Moderni Heraklo, ne iz starih grčkih mitova, nego onaj iz nedavne i sadašnje krute hrvatske stvarnosti, poziva:

»Odustajem od svih traženja pravde, istine, odustajem od pokušaja da ideale podredim vlastitom životu, odustajem od svega što sam još jučer smatrao nužnim za nekakav dobar početak, ili dobar kraj.

Vjerojatno bih odustao i od sebe sama, ali ne mogu.

Jer, tko će ostati ako se svi okrenemo sebi i pobjegnemo u svoj strah? Kome ostaviti grad? Tko će mi ga čuvati dok mene ne bude, dok se budem tražio po smetlišcima ljudskih duša, dok budem onako sam bez sebe glavinjao, ranjav i umoran, u vrućici, dok moje oči budu rasle pred osobnim porazom! Tko će čuvati moj grad, moje prijatelje, tko će Vukovar iznijeti iz mraka?

Nema leđa jačih od mojih i vaših, i zato ako vam nije teško, ako je u vama ostalo još mladenačkog šaputanja, pridružite se«. ¹⁹

Tko će čuvati Hrvatsku, i nositi je naprijed? Oni u čijim grudima tinja vatra ljubavi, koji vjeruju u sebe i u svoje poslanje, poput proroka Jeremije: »Ne dršći pred njima, da ne bih morao učiniti da *uzdršćeš* pred njima« (Jr 1, 17); koji znaju: kad je istinski govor o korupciji nepopularan, nije dopušteno tražiti laku popularnost lažnim govorenjem o njoj. ²⁰ Tko će čuvati Hrvatsku, i nositi je naprijed? Oni koji znaju i hoće plivati protiv struje: unatoč strahu i riziku, i unatoč silnim povcima rizičnih skupina ideološkoga pristupa stvarnosti; koji znaju da sve ima svoju cijenu: zlo — razornu, dobro — blagoslovnu. Mrtve ribe plivaju nizvodno. Žive ribe plivaju uzvodno, protiv struje.

19 S. Glavašević, *Priče iz Vukovara*, Matica Hrvatska, Zagreb 1992, 13.

20 Usp. Ivan Pavao II, *Prijeći prag nade*, Mozaik knjiga, Zagreb 1994, 187–188.

WHAT WE HAVE TO SAY ON CORRUPTION AND VICE VERSA

Valentin Požaić

Summary

The purpose of this article is persuade men to virtuous behaviour even as opposed to corrupt behaviour, which being the fruit of egoism and greed, has a destructive effect upon relations between individuals and also at the institutional level. Corruption undermines the foundations of human dignity and human equality. The only way to combat corruption is with an education in values. In other words, only integral moral personalities who have grown to adulthood in a world of values and whose upbringing was based on values can become today's guides on the road leading out of corruption and toward the establishment of a society in which the dignity of the human being is respected. Politicians with a Christian worldview must take it upon themselves to become leaders in combating corruption, since they, moreso than others, have the motivation, light and strength for this vocation which they must look upon as a ministry – a specific work of love of one's neighbour.

Key words: corruption, virtue, human dignity, values, education.